

Kur'ân'ın Satır Araları

Fatiha ve Bakara sureleri mealleri ile

Fatma Serap Karamollaoğlu

FATİHA SÛRESİ:

Fatiha Sûresi Müslümanın beş vakit namazın her bir rekatında okuması gereken tek sûredir. Mekke'de erken dönemde tam olarak nazil olan ilk sûredir.

1. AYET

Bu ayet tam bir cümle halinde gelmemiştir. Arapça dili açısından başında bir fiil olduğu kabul edilir. Bu fiil de “başlıyorum” şeklindedir.

Bi harfinin *mûlabeset* yani eşlik etmek, yakınlık-dostluk anlamı vardır. Elbise kelimesi de bu köktendir. Bu harf dolayısıyla giyinmek, birlikte olmak gibi manalar anlaşılır.

Bereket ve yardım istemek için kullanılan bir ifadedir.

Besmelede, terkinin *billah* değil de *bismillah* şeklinde olması, teberrük (bereketlenme) ve yardım isteğinin Allah’ın ismiyle gerçekleşmesi dolayısıyladır.¹

Allah kelimesi öyle bir isimdir ki çoğulu, Arapçaya mahsus ikil yapısı ve belirsiz hali yoktur. Sadece O’nun için kullanılır. Kökeni konusunda da ittifak edilmemiştir. Bu isim esmaül hüсна diye bilinen 99 ismin ilkidir. Bu isimlerin hepsini ve daha fazla manayı tek başına ifade eder. Muhabbet, azamet ve heybet uyandırır. *Tanrı* kelimesi ise cins isimdir. Birçok şey için kullanılır.

1 Murat Ataman, İbn Âşûr ve Fatiha Suresi’nin Arap Dili Açısından Tahlili

Rahman ve *Rahim* isimleri de *Allah* isminin sıfatlarıdır. Bu iki isim de çok merhamet eden demektir. Merhamet; acıyı, afetleri gidermeye ve onun yerine sevinç ve hayrı yerleştirmeye yönelik bir iyilik duygusudur. Sadece sözle ifade edilen bir mana değildir, fiil gerektirir.

Rahman'ın rahmeti bir şarta bağlı değildir. Ancak *Rahim*'in rahmeti bir şarta bağlıdır. Önce çalışana, çalışmayana bakmadan varlık alanına göndermek ve o sûretle idare etmek rahmani bir rahmettir. Daha sonra çalışanlara çalıştıkları gayeyi vermek rahimi bir rahmettir.

Kalıp olarak ve içerdiği harfler dolayısıyla *Rahman* dolup taşmayı, *rahim* ise devamlı sabit bir hal üzere olmayı ifade eder.²

Ayetin sonundaki *rahim* kelimesi Fatiha Sûresi 1. ayeti hatırlatır.

Tekrarlanan cümleler arasında tekrar, itnâb ve reddü'l-a-cüz ale's-sadr sanatları vardır. Böyle tekrarlar, kelimedeki cüzleri birbirine bağlar, aralarında bir ilişki kurar ve dokuyu bütünleştirir. Bunlar çok tekrarlanır ki iman ve yakîn (kesin bilgi) sabitleşsin. Eğer murad sadece bilmek olsaydı, bir kere söylenmesi yeterli olurdu.³

Tekrarlanan cümlelerin manasının nefiste yerleşmesi arzu edilir, hatta zatın bir cüzü haline gelinceye kadar te'kid edilir.

4

2 Bessam es-Sai, El Mucize, Fatiha Sûresi

3 Muhammed Ebu Musa, Hâ-Mîm Sûreleri Belâğî Tefsiri, C. 2, S. 220 (Fussilet 41/44 ve 48)

4 Muhammed Ebu Musa, Hâ-Mîm Sûreleri Belâğî Tefsiri, C. 7, S. 314 (Ahkaf 46/28)

Besmelenin insanlıkla yaşıt olduğu söylenebilir. Hud 41, Neml 30 ayetlerinde Nuh (a.s) ve Süleyman'ın (a.s) besmeleyi söyledikleri ifade edilmiştir.

2. AYET

Burada sanki birisi konuşuyor gibidir veya cümlenin başında *kul* (söyle) emri vardır.

Aslında Kur'an'ın her ayetinin başında bu emir var sayılabilir. Çünkü bu ayetler Allah tarafından Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) bir hitaptır ve ondan bize tebliğ etmesi istenmiştir. Felak ve Nas sûrelerinde olduğu gibi bazı ayetlerde bu *kul* (söyle) emri açıkça gelmiş, bazılarında ise gelmemiştir.

Şükür, nimet veren zatı tazim etmek cihetiyle nimeti itiraf etmektir. *Hamd* ise, yüceltmek açısından güzellikle zikir etmektir. Nimete de, nimetin yokluğuna da *hamd* edilir. *Şükür* ise sadece nimete karşı olur. *Hamd*, *şükür*'den daha geneldir.⁵

Rab masdarı “terbiye etmek” demektir. Terbiye; bir şeyi basit halinden kemâl noktasına doğru aşama aşama inşa edip geliştirmektir.⁶ Bu ismin tecellisi olarak Allah Teâlâ bu dünyada yaşayabilmemiz için bizi yaratmadan önce dünyayı, semayı, güneşi, hayvanları, bitkileri vs. yaratmıştır.

Alemin kelimesi *alem* kelimesinin akıllı varlıklar için kullanılan çoğuludur. Bu kelimenin akılsız varlıklar için kullanılan çoğul şekli ise *avâlim*'dir. Genelde akılsız varlıklar için kullanılan çoğul kelimesi akıllıları kapsayacak şekilde kullanılır. Yani akılsız çoğul şekli kullanıldığında hem akıllı

5 Fadıl Salih es-Sâmerrâî, Lemesatü Beyaniyye, Fatiha Sûresi

6 Tâhir ibni Âşûr, Et-Tahrîr Ve't-Tenvîr

hem akılsız varlıklar kastedilebilir.⁷ Burada ise akıllılar alemi için kullanılan çoğul kelime akılsızları kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bu durum makama göre seçilir. Akıllı alemin akılsız aleme galebe çalması; bu hamdi bilinçli olarak yapacak olanların akıllılar olmasına işaret etmek içindir. Akılsızlar alemi zaten fitratları gereği bu hamdi yapar. Önemli olan, insan gibi bilinçli varlıkların isteyerek bu hamdi yapmasıdır.

3. AYET

Rahman ve rahim isimleri önemine binaen tekrarlanmıştır.

4. AYET

Malik kelimesi *melik* diye de okunmuştur. Belki de bu iki farklı okunuş şekli, iki manayı da vurgulamak içindir. *Malik* kelimesi sahip olmayı, *Melik* ismi otoriteyi ifade eder.

Din kelimesi burada ahirette karşılık vermek manasındadır. *Millet* kelimesi de Kur'ân'da *din* anlamında kullanılmıştır ama *din* kelimesi daha kapsamlıdır.

Din kelimesinin kök manası borç vermektir. Allah bizi yaratarak bir ömrü borç olarak vermiştir. Biz o ömür borcunu, sermayemizi harcayarak yani bu dünya hayatını yaşayarak öderiz. Bu ömrün hesabı da *din* gününde yapılacaktır.

Allah alemlerin Rabbidir. Rab kelimesinde de merhamet manası vardır. Çünkü mahlukatın ihtiyaçlarını gidermek merhamet gerektirir. Sonra *Rahman* ve *Rahim* sıfatları tekrarlanmış, ardından da *maliki yevmi'din* ifadesi gelmiştir ki gevşemeyelim. Bu ifade biraz da tehdit içerir. Allah rahman

7 Bu sanata *tağlib* sanatı denir.

ve rahimdir ama din gününün de sahibidir. Hayatımızı bu bilinçle yaşamalıyız.

5. AYET

İyyake kelimesi ile nesneler başa alınmıştır. ⁸ Bu da tahsis ifade etmiştir. “Sadece” anlamı kazandırır.

Ayette geçen *na'budu* fiili hem ibadet hem de kulluk manasındaki *ubudiyyet* kökünden türemiştir. Ancak burada asıl vurgulanan, sevgiyle, saygıyla, istekle ve teslimiyetle yapılan kulluk, yani şuurlu bir ibadettir. Zoraki, nefret edilen bir kölelik değil; sevgi, korku, ümit ve bağlılık içeren bir ubudiyet söz konusudur.

Bu anlayışla, Allah-kul ilişkisi; zalim bir efendi ile ezilen köle ilişkisi değil, şefkatli bir Rab ile O'na gönülden bağlı kul arasındaki bir bağıdır. Kul, severek, saygıyla ve razı olarak Allah'a yönelir.

Kur'ân'da *abd* kelimesinin çoğulu olan *ibâd* kelimesi binlinçli kulları ifade ederken, aşağılayıcı bir anlam taşıyan *abîd* ifadesi neredeyse hiç kullanılmamıştır. (İstisna: Nur 24/32) Bu da İslam'daki kulluk anlayışının, sevgi, rıza, haşyet ve canı gönülden yönelişe dayandığını gösterir. ⁹

Bu derinliği yansıtmak için Arapça dışındaki dillerde *abd* kelimesinin karşılığı olarak kul-köle yerine daha kapsamlı ifadeler kullanılması gerekebilir.

Burada *iltifat* sanatı vardır. Konu, konuşan ve dinleyenler aynı iken bu kişilere ait zamirlerin değişmesine *iltifat* denir. İlk dört ayeti okurken sanki bir üçüncü şahsın dilinden ko-

⁸ Bu üsluba *takdim* denir.

⁹ Bessam Sâî, el-Mucize

nuşulmaktadır. Burada ise “biz” ve “sen” zamirleri gelmiş, konuşan ve dinleyen farklılaşmıştır.

İltifat sanatı önemli yerlerde yapılır. Monotonluğu giderir, kelama bir canlılık kazandırır. İltifat sanatını ilk olarak Kur'an-ı Kerim kullanmıştır ve başka dillerde de olmadığı söylenir.

6. AYET

Dua bölümüdür.

İhdinâ fiilinin mastarı olan *huden*; kaybolan birine yolu göstermek demektir. *Hediye* kelimesi de bu kökün türevidir.

Arapçada yol manasında birçok kelime vardır.

Sırat lafzı; açık, geniş ve dosdoğru yol anlamına gelir. Kelimenin harf yapısı da bu anlamı destekler:

Sad harfi ortaya çıkmayı, *tı* ve *ra* harfleri yücelik ve yaygınlığı (istilâ), *elif* ise uzunluğu temsil eder.

Tarîk kelimesi de benzer şekilde yola işaret eder ancak “vurmak” kökünden geldiği için zorluk çağrışıdır.

Sebîl ise, su gibi akıcılığı ve kolaylığı ifade eder. Bu yönüyle manevî yumuşaklık ve ulaşılabilirlik manası taşır.¹⁰

Kur'an'da *sırat* kelimesi 46 kez geçer ve çoğulu yoktur. Bu da din ve doğru yolun birliğine işaret eder.

Hadislerde sırat köprüsünün kıldan ince kılıçtan keskin olduğu söylenmiştir. Bu ifade ise geçmenin zorluğunu ifade eden mecazi bir ifadedir. Yani mana ile hadis arasında bir çelişki yoktur.

10 Mustafavî, et-Tahkîk

Sıratel müstakim ibaresinde istiare sanatı vardır. *Din*, hedefe ulaştırıcılığı yönüyle yola benzetilmiştir.

7. AYET

En'amte; nimetlendirdin demektir. *Alâ*'da istila manası vardır. Dolayısıyla *en'amte aleyhim* ifadesinde nimetlere büründürdün, nimetlerle kapladın anlamı vardır.

Gayril mağdubi aleyhim (Kendilerine gazap edilmişler) ifadesinde fiil yoktur. Allah gadap etmez. Onun rahmeti herşeyi kuşatmıştır. Ama insanlar onun gadabını gerektirecek hareketler yapar. Bunun için cümle "Allah gadablanmış" şeklinde gelmemiştir.

Dallin, **sapkınlar demektir. "Sapıklar" diye tercüme edildiğinde kelimenin manasında olmayan farklı bir anlam akla gelir.**

Mağdub ve *dallin* kelimeleri isimdir. *Dallin* kelimesi fiili yapan kişiyi gösteren bir kalıpta gelmiştir. Bu kullanım dolayısıyla dalalette olanların bilerek, isteyerek bunu yaptıklarına işaret vardır.

Bu iki grup Bakara Sûresi'nde açıklanmıştır. O yüzden Bakara Sûresi Fatiha'nın bir açıklaması, tefsiridir.